

Сокращенный

БУКВАРЬ ДЛЯ ЧУВАШЪ

СЪ ПРИСОЕДИНЕНІЕМЪ

РУССКОЙ АЗБУКИ.

ӋӐВАШ ҪЫРУНЕ ВӖРЕНМЕЛЛИ КӖНЕКЕ.

Изданіе двадцать первое.

КАЗАНЬ.
Типо-литографія Университета.
1918.

Настоящее двадцать первое сокращенное, изданіе „Букваря для чувашъ“ состоитъ изъ двухъ отдѣловъ: чувашскаго и русскаго.

1. Чувашскій отдѣлъ заключаетъ: I) буквы, расположенныя для постепеннаго прохожденія по звуковому способу, слова и краткія выраженія, подобранныя на пройденныя буквы, II) отдѣльныя выраженія для упражненія въ чтеніи чувашскомъ, и III) небольшіе разсказы для упражненія въ чтеніи чувашскомъ.

2. Русскій отдѣлъ заключаетъ русскія буквы, расположенныя въ порядкѣ, удобномъ для прохожденія ихъ чувашскими дѣтьми: 1) *а, и, ы, у, в, л, м, н, р, й,*—буквы по начертанію и произношенію совершенно сходныя какъ въ русскомъ, такъ и въ чувашскомъ языкахъ: 2) *і, е, о, я, ю, ъ, ь, ѣ, э*—буквы, не употребляющіяся въ чувашскомъ языкѣ, но для усвоенія чувашскими дѣтьми не представляющія затрудненія: 3) *п—б, т—д, к—г—х ш—ж, с—з*—буквы, произношеніе которыхъ для чувашскихъ дѣтей представляетъ большое затрудненіе и усваивается ими только при основательномъ и внимательномъ обученіи. Чувашскія дѣти въ устномъ и письменномъ употребленіи постоянно смѣшиваютъ *п* съ *б, т* съ *д, к* и *х* съ *г, ш* съ *ж, с* съ *з*; 4) *ц, ч, щ, ф, ѳ*—буквы, обозначающія на русскомъ языкѣ звуки, какихъ въ чувашскомъ нѣтъ, поэтому правильное произношеніе ихъ чувашскимъ дѣтямъ дается послѣ продолжительныхъ и настойчивыхъ упражненій и 5) ё.

Далѣе слѣдуютъ болѣе употребительныя окончанія и нѣкоторые предлоги, слитые съ словами и отдѣльные предъ словами, слова съ указанными окончаніями и сложными предлогами, слова по звуковому составу сходныя, а потому легко смѣшиваемыя чувашами, но совершенно различныя по значенію. При прохожденіи буквъ третьей, четвертой и пятой категорій, въ видахъ основательнаго усвоенія чувашскими дѣтьми произношенія согласныхъ *п, т, к, х, ш, с* и однородныхъ съ ними смягченныхъ согласныхъ *б, д, г, ж, з ц, ч, щ, ф, ѳ,* а также ё, первоначально предлагаются сочетанія односложныя изъ двухъ буквъ, двухсложныя изъ четырехъ буквъ, затѣмъ односложныхъ изъ трехъ буквъ и односложныя изъ четырехъ буквъ. Эти упражненія (звуковыя упражненія) полезно проработать сначала устно, со словъ учителя, потомъ прочитать по книгѣ, а затѣмъ продиктовать.

Букварь для чувашъ съ присоединеніемъ русской азбуки, часть I, въ семнадцати предыдущихъ изданіяхъ, заключалъ въ себѣ два отдѣла: чувашскій и русскій, въ томъ и другомъ достаточно было матеріала для упражненія въ чтеніи по-чувашски и по-русски. Но опытъ многихъ лѣтъ показалъ, что такой, сравнительно цѣнный (въ 160 стр.), букварь, выданный на руки вновь поступившимъ ученикамъ, изнашивается почти въ одинъ годъ, особенно безъ переплета, а потому сочтено было болѣе цѣлесообразнымъ издать „Сокращенный букварь для чувашъ съ присоединеніемъ русской азбуки“, включивъ въ него изъ полнаго букваря все необходимое для прохожденія чувашской и русской азбуки и усвоенія произношенія русскихъ звуковъ. Весь остальной матеріалъ для первоначальнаго упражненія въ чтеніи по-чувашски и по-русски изданъ отдѣльный книжкой подъ названіемъ „Первая книга для чувашъ послѣ букваря“, къ которой и слѣдуетъ перейти послѣ прохожденія „Сокращеннаго букваря“.

Буквы чувашскаго алфавита.

Аа, Уу, Ыы, Ӑӑ, Ее, Ӳӳ, Ии, Йй, Ӗӗ, Вв, Лл, ԓ, Мм, Нн, ӈ, Рр, Кк, Хх, Шш, Сс, Ҫҫ, Тт, т̌, Ђђ, Пп.

Буквы въ порядкѣ прохожденія.

а, н, у, ш, р, ы, в, л, м, с, х, п, т, т̌, к, ӑ, и, е, ҫ, ӗ, ӳ, ђ, ԓ, ӈ, й.

а, н, ан, ана, на.

у, ун, уна, ну, ану.

ш, аш, уш, ша, шу, шана, ан аш, ан шу.

р, ар, ара, ур, уру, ура.

Ы, ы. Ыш. Ын. Ыр. Ыра. Шыра. Ыран. Ыраш. Ан шыра. Ыраш шыра.

В, в. Ав. Ув. Ыв. Вы. Ву. Ва. Вара. Вар. Авар. Аван. Выр. Шыв.

Аван шыв. Ыраш выр. Шыв шыра.

Л, л. Ал. Ул. Ла. Лу. Лы. Ала. Ула. Вула. Лаша. Шала. Лар.

Аван лар. Ула лаша. Аван вула. Шала лар.

М, м. Ам. Ум. Ым. Ма. Му. Ама.

Аман. Мана. Манам. Унам. Урам. Ларам. Шырам.

Ан ман. Ан аман. Аван мар. Мана шыра. Мана ан ман.

С, с. Ас. Ус. Сы. Са. Су. Сума. Сула. Сала. Сана. Сава. Савас. Авас. Анас. Манас. Сунас. Сурас. Сырас. Сарас. Сарар. Сарам. Салам.

Ан ас. Ыраш сар. Ура сырар. Сана салам. Сунас усал. Сана савас. Усал ан сун. Сана манас мар. Шыва ан сур.

Х, х. Ах. Ух. Ха. Ху. Хула. Хура. Хуха. Суха.

Хул. Хуш. Хум. Хур. Хурал. Хурас. Хырас. Харам. Хуран. Хусан. Сухан. Сухал. Сахал. Сахар. Ухар. Ухас. Ахах.

Хура сахал. Хуха шыра. Ахах сахал. Хусан аван хула. Ман урана сыр.

П, п. Ап. Уп. Па. Пу. Пура. Пуса. Пуху. Паха. Шапа. Упа.

Пар. Пыр. Пур. Пух. Пус. Пуп. Хуп. Хупах. Хупас. Хыпас. Сыпас. Сапас. Парас. Парар. Пасар. Палан. Паман.

Шыв сап. Пура пурар. Шыв. сып. Ыран пасар. Палан пухар. Пасара пыр. Лашана ан хуп. Мана хуп пар. Ыран пуса сарар.

Т, т. Ыт. Ут. Ат. Ту. Та. Тата. Та-

са. Туса. Тута. Тура. Тупа. Туна. Тула. Тул. Тух. Тус. Тун. Тап. Тат. Ват. Вут. Сут. Сат.

Тупан. Тусан. Тухар. Тутар. Татас. Тытас. Атас. Ватас. Утас. Сутас. Сутар. Утар. Атар. Аташ. Апат.

Апат пар. Тус пулар. Аван апат. Ват тутар. Тула тухар. Пуху пухар. Мана апат пар. Тупа ан ту. Мана вут пар. Ман пата пыр.

т̆. Ат̆. т̆а. Ат̆а. Мат̆а. Нат̆а.

Улат̆. Вулат̆. Тулат̆. Тухат̆. Ухат̆. Унат̆. Атат̆. Татат̆. Тарат̆. Сарат̆. Сырат̆. Сурат̆. Пырат̆. Пурат̆. Пухат̆.

Лаша атат̆. Тарас вулат̆. Лаша тапат̆. Сахар тарат̆. Нат̆а ларат̆. Апат аван анат̆. Тарас пура пурат̆. Ат̆а, Сахар, хут вулар.

К, к. Ак. Ук. Ку. Ка. Ката. Така. Мука. Ака. Ука. Кала.

Мак. Рак. Хак. Сак. Кат. Кар. Кур. Кул. Кун. Кан.

Калак. Патак. Пылак. Кушак. Курак. Карас. Кулас. Карас. Курар. Кусар.

Хура така. Лаша акара. Хура курак. Кусар мука. Сана курас. Ат̆а, Макар, аната. Тарас, ат̆а карас тытар.

Анна. Алла. Сулла. Турра. Пурра. Пулла. Вутта. Атта. Аппа. Асса. Пусса. Хушша.

Атта туп. Пусса ан сур. Хушша пыр. Ватта ырра хур. Турра ан ман. Анна, мана апат пар. Асса ан лар. Аппа, мана атта пар. Акам ыраш аллат.

Ă, ă. Ăш. Ăс. Ăн. Ăна. Ăса. Усă. Пусă. Пулă. Тупă. Тулă. Сулă. Хулă. Хушă. Пушă. Пăтă. Пăта. Хăта. Хăна. Хăма. Хăла. Тăла. Тăлă. Тăрă. Шăмă. Шăна. Сăна. Сăра. Пăра.

Пăр. Тăр. Тăм. Тăс. Пăс. Пăшал. Пăхар. Пăрар. Тăман. Тăван. Тăвар. Ķăвар. Ķăкар. Тăкар. Тăкăр. Такăр. Тапăр. Ķалăр. Ķалăм. Улăм. Арăм. Сарăм.

Хулăн хăма. Пысăк пулă. Шурă пăтă. Хытă тăм. Сарă сăр. Хăла тăла. Тăрă шыв. Сывă пул. Тăлăха пăх. Сăтăр ан тăвăр. Аш тутă тытаť. Аван пурăн. Ăса Турă параť. Лаша хытă утаť.

Улма. Кулма. Салма. Сарма. Курма. Вырма. Хырма. Сурма. Тарма. Ларма. Арман.

Вырма тухас. Салма ту. Мана улма пар. Ыраш сарма тух. Упа курма пыр. Мана ларма аван мар.

Лавка. Сăпка. Сăпса. Сыпса. Хупса. Тупса. Тăпса. Тăкса. Тăрса. Тухса. Пухса.

Сăпка тăвар. Шыв сыпса тухар. Сăпса хытă сăхаť. Алăка хупса хур. Хут тупса пар. Кăк кăкла та, ана ту. Хăна ху сыхла.

Калта. Карта. Кашта. Кашма. Касма. Катма. Сутма. Хутма.

Вăрăм кашта. Хулăн кашма. Карта тыт. Лаша сутма пыр. Вут хутма тăр. Вутă касма тух.

И, и. Ил. Им. Иш. Ир. Пир. Сир. Хир. Тир. Тин. Кин. Кил. Вир. Вит. Шит. Пит. Пис.

Улăх ути аван. Пасара тух та, тир ил. Манран ан пис. Иван, аťа вир вырма. Миххана вит, вăл шăннă.

Е, е. Ел. Ен. Ер. Ес. Пире. Сире. Виле.

Илет. Илем. Илен. Икел. Ирес. Илес. Сисес. Сирес. Тирес. Хирес. Хирте. Сирте. Серте.

Хирте аван. Есир вир вырнă, епир хир курнă. Анне тăвар ирет. Хирте апат тутлă. Кириле ыраш сăвăраť. Ула лаша витере. Михха улăм сирет. Тухман ҫын тухсан, тăман тухнă тет. Ир

тăракан тутă пулнă тет.

Ç, ç. Çи. Çу. Хуçа. Çава. Çура. Çара. Çуха. Çула. Çуна. Уç. Пуç. Хуç. Куç. Каç. Çан. Çак. Çук. Çум. Çул. Çăл. Çил. Çыр. Çыран. Çаран. Çуран. Çурăк. Çурăм. Çулăм. Çулăр. Çумăр.

Çăмха. Çăрха. Çăрта. Çурта. Çурла. Урçа. Ырçа. Шăрçа. Пăрçа. Ирçе. Инçе. Çинçе. Çемçе.

Каç пулнă. Çурта çут. Çыру çыр. Çула кун вăрăм. Çара çуна лашана çăмăл. Епир çула çăпата турăмăр. Кăçал утă сахал. Çерем уçрăм, вир акрăм, ăна вырма çын тытрăм. Вир пулсан, çерçи тутă. Ман атте аллă çулта. Çăм атă сăран атăран çăмăл та, çемçе те.

Ĕ, ĕ. Ĕç. Ĕм. Ĕн. Ĕне. Ĕнен. Ĕнер. Ĕмĕр. Ĕмĕт. Ĕлĕк. Тĕк. Тĕм. Тĕн. Тĕрĕ. Çĕрĕ. Кĕрĕ. Кĕлĕ. Пĕкĕ. Тĕвĕ. Сĕлĕ. Çĕвĕ. Çилĕ. Тилĕ. Кивĕ. Кĕве. Пĕве. Тĕве.

Çĕр. Вĕр. Вĕç. Хĕç. Хĕл. Кĕт. Сĕт. Кĕр. Хĕр.

Ĕнĕр. Ĕçĕр. Ĕмĕр. Ĕмĕт. Ĕлĕк. Çĕтĕк. Çĕлĕк. Тĕлĕн. Çĕрĕк. Пĕлĕт.

Епĕ те, есĕ те çын. Çула çил тухсан, тусан вĕçет. Кăçал хĕл сивĕ. Кĕр-

пе пулсан пăтă пиçет. Ута çулаççĕ, тырра выраççĕ. Ĕçе тĕлне пĕлсе ĕçле. Аçăна-аннĕне итле. Пĕлмен ĕçе пĕлме тăрăш. Хĕлле çĕр вăрăм, кун кĕске. Ĕçрен ан хăра.

Ӳ, ӳ. Ӳт. Ӳс. Пӳ. Пӳр. Пӳре. Сӳре. Тӳре. Тӳпе. Тӳме. Кӳме. Хӳме. Хӳре. Çӳре. Çӳçе. Çӳпĕ. Çӳлĕ. Çӳхе. Кĕтӳ. Хĕрӳ.

Çӳç. Пӳс. Тӳс. Сӳт. Сӳс. Кӳл. Кӳлме. Пӳлме. Пӳкме.

Çынпа тӳрĕ пурăн. Лаша кӳлме тăрсан та, Турра асăн. Турă тӳрĕ çынна пулăшать. Халĕ тăвас ĕçе ӳлĕме ан хăвар. Нӳхреп çула сивĕ, хĕлле ăшă. Турă ӳркенме хушман. Çырăва вĕренме ан ӳркен. Ӳпренĕн ĕмĕрĕ икĕ ерне. Çынтан тӳпеми илсен, ху та тӳпеми пар.

Ҫ,ҫ. Ҫа. Ҫă. Ҫĕ. Ҫура. Ҫара. Ҫĕре. Ҫĕрĕ. Ҫĕлĕ. Ҫĕпĕ. Ҫăхă. Пăҫă. Таҫă.

Ҫан. Ҫун. Ҫул. Ҫăм. Ҫĕн. Ҫĕр. Ҫир. Ҫар.

Ҫарак. Ҫакак. Ҫакан. Ҫукун. Ҫуман. Ҫăлан. Ҫăлах. Ҫăваш. Ҫăрăш. Ҫалăш. Ҫăлха. Ҫĕлхе. Ҫĕлпĕр. Ҫĕнтер.

Аҫаш аҫа. Наҫар лаша. Улаҫа кĕпе. Ула ҫакак. Пăҫăр ашĕ тутлă. Куҫан вара пăсать. Ӳреҫе çуна çумĕнҫе. Тыră наҫар пулсан, халăха хĕн. Ҫакакăн мĕн пур сăвви те пĕрре антҫах. Пĕҫĕкçĕ хуранăн

пăтти тутлă. Ђăваш ђăваш хутне кĕрет, ҭутар тутар хутне кĕрет. Ат̆а, ађа, ҫырăва вĕренер. Ӳђĕ пур та, ђунĕ ҫук (Ҫурта). Аппа ђĕнтер ҫыхат̆.

ԓ. Аԓ. ԓа. Выԓа. Куԓа. Уԓа. Пуԓа. Паԓа. Кукăԓ. Мăккăԓ. Маԓка. Уԓака. ԓавук. Паԓук. Амаԓ. Уԓуна.

Ахаԓ ан тăр. Выԓас килсен тула тух. Выԓăх та алла пăхат̆. Куԓа инке хирте ҫум ҫумлат̆. Пирĕн Уԓа хура куҫлă, ҫаврака питлĕ. Выԓарăм, култăм, утă ҫултăм, ҫырла ҫеҫки пуррине пĕлмерĕм. Кĕрекене лартăм, култартăм, ваттисем пуррине пĕлмерĕм. Куҫна амаԓ йарса сыват.

ԋ. Хуԋăм. Хуԋакам. Хуԋаҫа. Хуԋама. Мăкăԋ.

Мăкăԋ ђеђекĕ илемлĕ. Манăн хуԋăм хытă ҫын. Хуԋамана йурасси ҫăмăл ĕҫ мар вăл.

Й, й. Уй. Туй. Тай. Май. Пай. Вăй. Май. Хăй. Хăйра. Майра. Сайра. Кайра. Суйла.

Йа. Йака. Кайа. Майа. Туйа. Суйа. Йал. Йар. Йун. Туйан. Пуйан. Пайан. Хайар. Хăйар. Мăйан.

Йу, йур, йул, йух, йус, йут, йурӑ, йумах, йуман, йулхав, йусман, йулташ. Йумах йуман тӑрринҫе.

Йы, йытӑ, йышӑн, йысна, йыхрав, йывӑҫ, йышлӑ. Йывӑр ан кала.

Йӑ, йӑла, йӑлӑ, йӑва, йӑт, йӑх, йӑваш, кайӑк, хӑйӑр, мӑйӑр. Кайӑк гытма кай. Мӑйӑр тӗшӗ тутлӑ.

Йе, йен, йер, йешӗл, йепле, йенҫӗк, тийе, ҫийе. Ҫийе ҫулҫи йешӗл.

Йӳ, йӳн, йӳҫӗ, йӳрек, йӳҫет, йӳнлӗ, йӳле, йӳҫенкӗ. Йӳрекпе ҫӑмхала. Ҫуста йӳҫет. Ҫийе ҫырли йӳҫенкӗ.

Йӗ, йӗс, йӗм, йӗр, йӗрке, йӗпе, йӗрӗх, йӗтем, йӗнерҫӗк, йӗкӗреш, мейӗр, ҫийӗр, тийӗр. Йӗнерҫӗк лаша ҫийӗнҫе. Йӗкӗреш хӑраххи йӗрсе ларат̆.

Йалан ӑспа ҫӳресен, йалти ватӑ йатламаст̆. Йулхава йалан уйав. Пуйанӑн кушакӗ те кайӑк тытат̆, теҫҫӗ. Ватта туйа кирлӗ, пӗҫӗкҫӗ аҫана сӑпка кирлӗ. Икӗ кайӑка хӑвалакан пӗрне те тытайман тет. Ӗҫ апат ыйтмаст̆, вӑл хӑй тӑрантарат̆. Вӑтанман йумӑҫ пулнӑ тет, ӳркенмен ӑста пулнӑ тет. Пысӑк сӑмах

калиҫҫен, пысӑк ҫӗлӗ ҫӑкӑр тыт. Пӗр кун кайас тесессӗн, ҫиҫӗ кунлӑх ҫӑкӑр ил, теҫҫӗ. Вӑйӑран вӑкӑр тухат. Ҫамрӑкла вӗренеймесессӗн, ватӑлсан вӗренме хӗн вара. Ӗҫрен ан хӑра, вӑл хӑй санран хӑратӑр. Ҫынтан вӑтанмасассӑн, Турӑран хӑрамасассӑн, пархатар кураймӑн, теҫҫӗ ваттисем.

Урпа утмӑл кунта кӗрекене ларат, теҫҫӗ. Кӑвакал кӳллине кура ҫӑмат. Усал ан ту, хӑна та усал пулмӗ. Аптӑранӑ кӑвакал кутӑн ҫӑмнӑ тет. Кирлӗ мар катӑк пуртӑ та ӗмӗрте кирлӗ пулнӑ тет. Ватӑ ҫерҫийе хывӑхпа улталаймӑн. Килте йытӑ пӑтратма пӗлмен — йалта йашка пӗҫернӗ тет. Вӗлле хурҫӗ пӗҫҫен нумайах пыл тӑваймӗ. Хытӑ ҫынтан хӗл варринҫе те пӑр катӑкӗ ыйтса илеймӗн. Ҫирлекен пур те вилмест. Ӗҫлекене Турӑ тӑрантарат. Саншӑн кашкӑр та тутӑ пултӑр-ҫӗ, сурӑх та тӗрӗс тӑтӑр-ҫӗ, теҫҫӗ хытӑ ҫынна. Тухман ҫын тухсан, тӑман тухнӑ тет. Ҫийесси ҫӑмӑл та, ӗҫлесси йывӑр. Ир тӑракан тутӑ пулнӑ тет. Тыткала пӗлмен ал-уранӑн ҫӗрни вӗҫне шӑрпӑк кӗнӗ тет. Ута пӑхакан—

ҫуран йулман, ватта пăхакан—выҫă ҫӳремен, теҫҫĕ. Ҫапа пелменĕн пуши хăйне ҫавăрăнса тивнĕ тет. Туман тўханăн пилĕкне ан хуҫ, теҫҫĕ. Аш пулсан хуплу тăвăттăм, ҫăнăх ҫук, тесе каларĕ тет ĕлĕк пĕри. Пĕрре ултлăн, иккĕ те улталăн, виҫҫĕмĕшĕнђе макăрăн та вара, теҫҫĕ. Йалта ҫерҫи выҫă вилмест, теҫҫĕ. Выҫсан ҫăкăр та тутлă, тăрансан пыл та йӳҫĕ. Ҫу иртсен ҫырлана ҫӳремеҫҫĕ. Ҫăкăр хырăма шырамаст. Ҫын аллинђи кукăљ пысăккăн курăннă тет. Пырна пула пуҫна ҫийĕн, теҫҫĕ. Нумайа хапсăнакан нимĕнсĕрех йулнă тет. Ахаљ тăриђђен кĕрĕк аркине те пулин йăвала, теҫҫĕ. Ҫын ҫурăмĕ ҫинђи ҫĕклем ҫăмăл пек. Пĕђђен автан ашĕ ҫиме анђах аван, теҫҫĕ. Йытă мăнтăр та, ҫиме йурамаст.

Хĕр-арăм. Ађа-пăђа. Кил-йыш. Хурăнташ-ăру. Кӳршĕ-аршă. Йал-йыш. Тарҫă-тĕрҫĕ. Вăрă-хурах. Выљăх-ђĕрлĕх. Кайăк-кĕшĕк. Хурт-хăмăр. Шăна-пăван. Ђăх-ђĕпĕ. Хур-кăвакал. Йыт-кађăка. Тĕкҫӳҫ. Тырă-пулă. Ана-ҫаран. Утă-улăм. Шыв-шур Сӳс-кантăр. Аш-пăш. Йурвар. Йашка-ҫăкăр. Ҫăкăр-тăвар. Ҫăкăр-

тăвар пулсан, хура вырăс та хурăнташ. Пир-авăр тăвасси хĕр-арăм ĕç̧ĕ. Тăйлăк-тайлăк кусакан урапа шанђăксăр. Алӑ-ура пур ç̧инђе ахаљ ларни ç̧ылăх.

Кĕрсе кай! Пырса лар! Иртнĕ-ç̧ӳренĕ ђух кĕрсе тух! Ах Турă, савăнтăм! Вăшт! анђах турĕ: курса та йулаймарăм! Пулас ç̧ын ç̧амрăкранах паллă: ав Иљуш йепле! халех ватă ç̧ын пек йĕркелĕ калаç̧ат! Куља, ç̧ӳç̧не ђипер пуç̧тарса ç̧ыхсам, ађам! ав, аппу йепле тирпейлĕ ç̧ӳрет! Аста ç̧ын ăстах: ĕç̧е тытнă, тунă, пăрахнă!

Кам есĕ? Есĕ ђăваш-и, тутар-и? Ват ç̧ын-и, ç̧амрăк ç̧ын-и? Мĕн йатлă? Санăн аç̧у-аннӳ пур-и? Есир миç̧енĕн пĕр тăван? Санран аслă ывăлсем, йе херсем пур-и? Санран кĕç̧ĕннисем миç̧е? Есĕ тăванусене ху вĕреннине каласа кăтартатăн-и? Вĕсем сăх-сăхма пĕлеç̧ç̧ĕ-и? Есĕ килте мĕн тăватăн? Ç̧ăпата тума пĕлетĕн-и? Ç̧ăпатана миç̧е пушăтран тăваç̧ç̧ĕ? Ç̧ăпата тума йывăр-и, хут вĕренме-и? Санăн пĕлмен ĕç̧е вĕренессӳ килет-и? Сирĕн миç̧е лаша? Ĕне тата пĕрре-и, иккĕ-и?

Пӗр йенӗ хир, тепӗр йенӗ вӑрман,—мӗн вӑл? Хӑш йывӑҫ ҫирӗпрех: ҫӑка-и, йуман-и? Сыснана ашӗшӗн усраҫҫӗ, лашана мӗншӗн усраҫҫӗ? ӗнене? сурӑха?

Епир аҫасемпе лашалла выҫарӑмӑр. Иван ҫынни пулҫӗ, епӗ лаши пултӑм. Мана Иван пӳшӑпа ҫапрӗ те, манӑн ыратрӗ: кӑштах макӑрса йамарам.

Епӗ пӗҫӗкҫӗ ҫух, ҫула пулсан, хӑва ҫулҫисене пухса кивӗ ҫӑпата ҫине тултараттӑм та: пулӑ сутаӑ, пулӑ! тесе тек туртса ҫӳреттӗм.

Епӗ пӗҫӗкҫӗ ҫухне пӗрре анне пуҫланӑ ҫӑлхана ҫыхма тытӑнтӑм. Ҫыха пӗлмесӗр ҫиппине пӗтӗмпе ҫыхлантарса пӗтертӗм. Анне курҫӗ те: аҫам, малтан ҫыхма вӗрен халӗ, унтан вара тин ҫыхтарӑп, терӗ.

Пирӗн йупах ѣыха хӗлле пит наҫар-ҫӗ; ҫуркунне Атӑл йӑлӑмне кайса йатӑмӑр та, йӑптӑхне тӑкнӑ, ҫап-ҫутӑ, йап-йака, ҫӗлен пек пулса килҫӗ.

Пирӗн асатте пӗрре тутара: ҫиме лар, тесе каларӑм тет. Тутар пӗр ҫӗнмесӗр сӗтел хушшине кӗрсе ларҫӗ тет те, мӗн пур йашкана хӑйех ҫисе йаҫӗ тет.

Епӗ пӗҫӗкҫӗ ҫухне сӗтел хӳшшине ларсан, йаланах урана сулласа ларатттӑм. Анне мана: йӳнлӗ пул, ҫипер лар, уруна ан сулла, амӑшӗ вилет тет апла! тет-ҫӗ.

Наҫтук улма ҫинӗ. Маруҫ вӑл ҫинине пӑхса тӑнӑ. Марусӑн улма ҫийесси килнипе ҫӑварӗнҫен шыв килнӗ.

Пӗр арӑм ҫулпа утса пынӑ. Унӑн инҫе каймалла пулнӑ. Кайсан кайсан, вӑл ывӑннӑ. Вара вӑл выртнӑ

та ҫывӑрнӑ. Ҫывӑрсан ӑна вӑй кӗнӗ те, вӑл хӑй кайас тенӗ ҫӗре ҭасах ҫитнӗ.

Нӗрре епӗ ҫулпа пыраттӑм. Сасартӑк мана хирӗҫ вӑрмантан икӗ кашкӑр сикрӗҫ тухрӗҫ. Епӗ тем пек хӑраса ўкрӗм.

Ҫывӑхра пӗр йывӑҫ лараҭ-ҭӗ. Епӗ пӗр самантра ҫавӑнта ҭупса ҫитрӗм те, йывӑҫ ҫине хӑпарса кайрӑм. Кашкӑрсем иртсе кайсассӑн, епӗ антӑм та, малалла утрӑм.

Епир пӗрре ҭикӗри ана ҫинҭе тулӑ выратпӑр. Епӗ кӗлте ҫыхрӑм та, ӑна тӗм ҫине леҫсе хутӑм; ҫав вӑхӑтра ҫурлана таҫта ҫухатрӑм. Пӑхкалатӑп, пӑхкалатӑп—ҫук. Ҫурлана пиҭҭе тупнӑ та, каламасӑр тӑраҭ. Атте уншӑн ҫиленҭӗ те, йатла пуҫларӗ: ӗҫ патӗнҭе выљамаҫҫӗ, апла ӗҫ йулаҭ! терӗ. Мана тата: кӗлте ҫыхнӑ ҭухне ҫурлана хул-пуҫҫи ҫине хураҫҫӗ, терӗ.

Асламӑшӗне пӗҭӗк хӗрӗ пурӑннӑ. Хӗрӗ йалан ҫывӑрнӑ. Асламӑшӗ пӗр май ӗҫленӗ: вӑл ҫӑкӑр пӗҫернӗ, урай шӑлнӑ, ҫӗленӗ, авӑрланӑ, пир тӗртнӗ. Пурӑна киле хӗрӗ пысӑкланнӑ, асламӑшӗ ватӑлнӑ. Асламӑшӗ ҫўрейми, ӗҫлейми пулнӑ. Хӗрӗ пур ӗҫе те хӑй туса тӑнӑ: вӑл пӗҫернӗ, ҫунӑ, ҫӗленӗ, тӗртнӗ.

Аҭасем улӑха выљама кайнӑ. Улӑхра вӗсем турпас татӑкӗсем тупнӑ. Ҫав турпас татӑкӗсене купаласа, вӗсем пўрт тунӑ. Малтан айаккисене купаланӑ, унтан тӑррине тунӑ. Пўрҭин мӑрйи те, алӑкӗ те пулнӑ. Пўрҭӗ аслӑ пулнӑ, анҭах алӑкӗ пӗҭекҫӗрех пулнӑ. Пуканисем нийепле те алӑкӗнҭен кӗреймен. Вара аҭасем пўрҭӗ тӑррине илнӗ те, пуканисене ҫўлтен пўрте кўртсе лартнӑ.

Пӗр арӑм витрепе шыв ӑсса пыраҭ тет. Витри шӑтӑк пулнӑ тет. Шывӗ пӗр май йухса пыраҭ тет.

Шывĕ йухса сахалланнипе кунăн витри çăмăлланҫĕ тет. Арăмĕ: витре çăмăлланҫĕ-ха, тесе савăнса пырат тет. Килне пырсан пăхат тет: витринҫе шывĕ пĕр тумлам та йулман тет.

Настук çыру вĕренсе килне таварăннă. Килĕнҫе амăшĕ анҫах пулнă. Настук сĕтел хушшине ларнă та, кĕнеке илсе, амăшне пĕр халап вуласа кăтартнă. Амăшĕ савăнса итлесе ларнă.

Тап-таса карташ варринҫе пĕр купа хăйăр пулнă. Аҫасем карташне тухнă та, хăйăрпа выҫама тытăннă. Вĕсем хăйăра илсе пĕҫĕкçеççĕ купасем туса çўренĕ. Камăн купи çўлĕрех тесе тавлашнă вĕсем.

Хурсем шыва аннă. Вĕсем шыва кĕрсен, шыв вĕсен патĕнҫен ункă пула пула хумханса кайнă. Кăшт тăрсан шыв каллех йап-йака пулса тăнă. Шывĕ тăп-тăрă пулнă. Хурсен урисем курăнса пынă.

Пĕр ирхине Катуçпа Маруç вăрмана кăмпана кайнă. Маруç пĕҫĕкçĕ пулнă. Вĕсенĕн вăрмана пĕр пĕҫĕкçĕ çырма урлă каçса каймалла пулнă. Катуç ҫăлхипе хывнă та, Маруçа çурăм хыçне çакса шыв урлă каçара пуçланă.—Маруç, авантарах лар, мана мăйран ан пу! Аллусене ил, мана сывлама йывăр, тенĕ Катуçĕ. Çапла Катуç Маруçа шыв урлă йатса каçарнă вара.

Шăшисем хирте пĕр пĕве патĕнҫе пурăннă. Çуркунне пулнă та, шывсем хытă йуха пуçланă. Вара шăшисем пĕр ту çине кайнă. Ту çинҫе пĕр тилĕ пурăннă. Шăшисене курсан, тилĕ тем пек савăннă. Вăл вĕсене пурне те çисе йанă. Хăй вара мăнтăрланса кайнă.

Хĕлле пулнă. Çанталăк ăшă тăнă. Вăл çул йур нумай пулнă. Аҫасем пĕве çине кайнă та, йуртан çын тăва пуçланă. Хăйсен аллисем шăннă. Вĕсем çапах та çыннине туса пĕтернĕ. Çынни пит аван пулнă.

Ун ҫăварне ҭĕлĕм хыптарнă, куҫĕсене кăмрăкран тунă. Аҭасем йур кĕлетке ҫине пăхса савăнса тăнă.

Аҭасем курăк ăшĕнҭе ҭĕрĕп тупнă. Ваҫҫук ăна килне йатса кайасшăн пулнă. Анҭах йатма нимĕнле май пулман: ҭĕрĕпĕн йĕпписем ҭикнĕ. Вара аҭасем ҭĕрĕпе ҫĕлĕк ăшне хурса илсе кайасшăн пулнă. Анҭах ҫĕлĕкĕ пĕҭĕкҫĕ пулнă. Ҫапла вара ҭĕрĕпе нийепле те илсе кайайман.

Хураҫка йатлă йыттăн ҫурисем пулнă. Вĕсем карташĕнҭе утă ҫинҭе выртнă. Пĕрре Хураҫка таҫта тухса кайнă. Аҭасем пынă та, пĕр ҫурине пӳрте илсе кĕнĕ. Хураҫка таврăнсан, йăнăшса вĕре пуҫланă. Аҭасем йытă ҫурине илнĕ те, амăшне панă. Амăшĕ ăна ҫăварĕпе хыпса карташне илсе тухнă.

Пĕр ҫын пит ватăлса ҫитнĕ. Пĕрре вăл кăмака ҫине улăхасшăн пулнă, анҭах нийепле те улăхайман. Вăл вăхăтра пӳртре аҭийĕн аҭи ларнă. Вăл аслашшĕнҭен кула пуҫланă. Аслашшĕ каланă: аҭам, есĕ ватанма пĕл! Аслаҫу кăмака ҫине улăхайманни кулăшла мар, есĕ ухмаххи кулăшла, тенĕ.

Пĕрре Михаља вăрмана кайнă. Вăрманта вăл йуман айĕнҭе кăмпа курнă. Кăмпи ватă пулнă, ăна никам та татман. Михаља ăна-кăна пăхмасăр кăмпине татнă та, килне илсе кайнă. Килне пырсан: акă епĕ йепле аван кăмпа татрăм, тенĕ. Кăмпи унăн ҫĕрĕк пулнă, ăна никам та ҫийекен пулман.

Аҭасем вăрмана кайнă. Вăрманта вĕсем аташса нумай ҫӳренĕ. Киле илсе кайакан ҫула нийепле те тупайман. Ҫӳресен ҫӳресен, ҭан сасси илтĕннĕ йенне кайнă та, килне тупнă.

Сашук пит хăравҫă пулнă. Пĕрре аслати авăтса ҫумăр ҫунă. Сашук хăранипе шкапа кĕрсе ларнă. Шкапра тĕттĕм пулнă, сывлама та йывăр пулнă, аслати сасси илтĕнмен. Ҫавăнпа вăл ҫумăр ҫуса иртсе

кайсан та, шкапра темĕнҫҫен ларнă. Ҫав кирлĕ сана, Сашук! Улĕмрен аслатирен ан хăра.

Пирĕн вăкăр пур-ҫĕ. Вăл пит усал-ҫĕ. Ун патĕнҫен иртсе кайма пур те хăрат-ҫĕҫ. Пĕрре ҫапла асатте ăна кĕтĕве хăваласа кайат. Вăл асаттене хирĕҫ тăҫĕ те, сĕксе йăвантарса йаҫĕ, хăй айне тĕркелесе ҫикрĕ. Ҫынсем вăкăра хуса йаҫĕҫ те, асаттене киле илсе кайрĕҫ. Ҫавăнтан кайран асатте нумай. пурăнаймарĕ вара—вилҫĕ. Асатте вилсен, вăкăра аслăк айне илсе кайрĕҫ те, пусса пăрахрĕҫ.

Пĕр арăмăн пит турăх ҫийесси килнĕ тет. Ĕни хĕсĕр тет кунăн, сĕт памасť тет. Кăшт та пулин ҫапах сĕт памĕ-ши тесе, кайаť тет ку картана. Ĕни выртнă тет. Хăпăл-хапăл илет тет курка та, ҫупаť тет кўршĕ арăмĕ патне. Акка! ĕне пăрулама выртнă, кĕвелĕк парса йар-ха мана, тесе ыйтаť тĕт.—Ара, те пăрулама выртнă халĕ вăл, те ахаҫ выртнă? тесе каларĕ тет лешĕ.—Ăна-кăна пĕлмерĕм те хаҫ епĕ, тесе тухса кайрĕ тет хай арăм.—Туман ťыханăн пилĕкне ан хуҫ, теҫҫĕ ҫав.

Амăшĕне хĕрĕ ҫывăрма выртнă тет. Амăшĕ кунĕпе пĕр канмасăр ĕҫленĕ тет. Хĕрин ҫывăрасси килмест тет, тек йурласа выртаť тет. Амăшĕ: хĕрĕм, ан йурла, манăн ҫывăрас килет, тесе калаť тет. Хĕрĕ амăшне итлемест тет. Тата хытăрах йурла пуҫларĕ тет. Вара амăшĕ хĕрне пăлтăра хупса хуҫĕ тет.—Сана кунта йурлама аван пулĕ, терĕ тет амăшĕ.

Пĕр ватă ҫын шыв хĕрринҫе пурăннă. Унăн икĕ аҫи пулнă: пĕри Петĕр йатлă, тепĕри Кĕркури йатлă пулнă. Кĕркурийĕ ҫиҫҫĕре пулнă, Петĕрĕ тăваттăра пулнă. Пĕрре ирех Кĕркурипе Петĕр ҫырмана аннă та, кимĕ ҫине ларса кайнă. Петĕр кĕреҫисемпе ишсе пынă, Кĕркури кимĕ хўрине тытнă. Вĕсем пулă шакĕ шыранă. Аҫасем шакне аслашшĕ ăҫта

хунине пĕлмен. Вĕсем шыв тăрăх инçе ишсе кайнă. Кайсан, кайсан шакне тупнă. Шакĕнђи пуллисене илнĕ те, килне илсе тавăрăннă; тавăрăнсан пуллисене аслашшĕне панă.

Пĕрре Катуç килне тавăрăннă. Килĕнђе никам та пулман; амăшĕ таçта кайнă пулнă. Кĕнђели сак çинђе тăнă. Катуç ларнă та, аварла пуçланă. Вăл темĕн ђухлĕ турашăл çăлкаласа пĕтернĕ. Аварласса хăй кăшт анђах аварланă.

Иван хире ашшĕ патне çăкăр леçме кайнă. Çул çинђе унăн çывăрасси килнĕ. Вăл хăва айне выртнă та, çывăрах кайнă. Хураçка пынă та çăкăрне çисе йанă.

Пĕрре ађасем анкартне кайнă. Унта вĕсем кашкăрла выљама тытăннă. Михаља кашкăрĕ пулнă, Микулайпа Наçтук сурăхĕсем пулнă. Михали кашта тăрăх улăм ури çине улăхса кайнă. Микулайпа Наçтук айалта кашкăра кĕтсе тăнă. Вĕсем айалта кашкăра кĕтнĕ кĕтнĕ те, кĕтсе ывăнсан, кăшкăра пуçланă. Михаља кăшкăрсан та пыман. Унтан вĕсем Михаљана шырама тытăннă. Темĕн ђухлĕ шыраса та, ăна тупайман. Вара вĕсем килне кайнă. Кăшт тăрсан Михаљана шырама амăшĕ те пынă. Михаља! Михаља! тесе кăшкăрнă вăл. Пĕр сас-ђĕвĕ те пулман. Амăшĕ вăрмана, хире кайса шыранă.—Михаља! Михаља! тесе кăшкăрса çӳренĕ амăшĕ. Михали: епĕ кунта, епĕ çывăрнă-ђĕ! тесе ларăт тет улăм ури тăрринђе.

Пĕрре кушак çисе тăрăт. Ун патне Хураçка пыђĕ тăђĕ. Кушак Хураçкана сăмсинђен йађĕ илђĕ. Хураçки кушака хӳререн йарса илђĕ. Кушак Хураçкана куçĕнђен ђавса илђĕ. Хураçка кушака мăйĕнђен йарса илђĕ. Çав вăхăтра аппа шыв ăсса иртет-ђĕ. Вăл ђарăнђĕ те, кушакпа йытта шывпа ђаш! тутарђĕ. Вара вĕсем тӳпелешме ђарăнђĕç.

Иванпа Петĕр хут çĕлен тума шухăшланă.

Иван Петӗре калат: Петӗр, есӗ ҫилӗм хатӗрле, епӗ хӑйасем шырӑп тет. Вӗсем ҫасах ҫилӗмпе хӑйӑ тупса хунӑ. Тепӗр кунне вӗсенӗн хут ҫӗлен пулса та тӑнӑ. Вӗсем хут ҫӗлене йама кайнӑ. Анҫах ҫил пулман та, хут ҫӗлен кӑшт та кайман. Вара Петӗрпе Иван хире кайнӑ. Хирте те ҫил пулман. Темӗн ҫухлӗ ҫупса асаплансан та, хут ҫӗленӗ ҫӳлелле кайман. Вара Петӗрӗ: вӗр, Иван! вӗр! тесе кӑшкӑра пуҫланӑ. Иван мӗн пур вӑйӗпе вӗрнӗ. Анҫах хут ҫӗленӗ ҫапах ҫӳлелле ҫӗкленмен, ҫӗре персе ӳкнӗ.

Манӑн Петӗр йатлӑ йулташ вӗр-ҫӗнӗ пушӑ йаврӗ. Ҫав пушипе куракана пӗрне ҫапат-ҫӗ. Пӗрре ҫапла ҫисе ларакан йӑмӑкӗ цатне пыҫӗ те, пушипе шарт! тутарҫӗ пуҫӗнҫен. Йӑмӑкӗ йӗре пуҫларӗ. Амӑше илтрӗ те, ҫупса та кӗҫӗ. Петӗртен пушине туртса илҫӗ те, хӑйне ҫаптара пуҫларӗ,—ан тив ҫынна! ан тив ҫынна! ак сана! терӗ. Ҫапа пӗлмен пушӑ хӑйне ҫавӑрӑнса тивнӗ тесе ҫавӑнпа каланӑ та ҫав.

Ҫуркунне пулнӑ. Шывсем йуха пуҫланӑ. Аҫасем турпас татӑкӗсем илнӗ те, вӗсенҫен кимӗ туса шыва йанӑ. Киммӗ шыва май йухса кайнӑ. Аҫасем нимӗне пӑхмасӑр ун хыҫҫӑн кӑшкӑрса ҫупса пынӑ. Вӗсем ҫапла ҫупсан ҫупсан, пӗр шывлӑ лупашкана кӗнӗ ӳкнӗ.

Икӗ ҫын канав алтнӑ тет. Вӗсем виҫӗ кун ӗҫленӗ тет. Виҫӗ кун ӗҫлесе, килне виҫӗ тенкӗ илсе тавӑрӑннӑ тет. Вӗсем виҫӗ тенке уйӑраймасӑр виҫӗ кун тавлашрӗҫ тет. Апла тавлашса тӑриҫҫен, тата виҫӗ кун ӗҫлес мӗн вӗсем.

Аҫасем вӑрмана кӑмпана кайнӑ. Вӗсем унта пӗрнисене туллийех татнӑ. Аҫасем уҫланка тухнӑ та, утӑ купи ҫине ларса, кӑмписене сӑва пуҫланӑ. Йывӑҫ тӗмӗсем хыҫӗнҫе пӗр ҫын кашкӑрла уласа йанӑ. Аҫасем кӑмписене пӑрахнӑ та, киле ҫупа панӑ.

Пăсара таппа лекнĕ тет те, çыннине: йар мана, тесе йăлăнат тет.—Епĕ сана усă кӳретĕп, епĕ шăшисене çисе пурăнатăп, вĕсем сан тырру-пуллуна çийеççĕ, терĕ тет. Çынни калат тет: шăшисене есĕ ҫăнах та çийетĕн, анҫах шăшисемпе хутăш ман ҫăхă ҫĕпписене те çийе çийе йатăн есĕ, терĕ тет. Çапла каласанах, çынни пăсарана персе вĕлерҫĕ тет.

Епир пĕрре çула çерем çинҫе вăрлăх çапатпăр. Сисмен те хамăр, пирĕн тĕле пĕлĕт хупланă илнĕ, çанталăк сĕм-тĕттĕм пулҫĕ тăҫĕ. Унҫҫен те пулмарĕ, çилтăвăл пирĕн сарăма, тырри мĕнĕпе, айĕн-çийĕн çавăра пуçларĕ. Нимĕн тăва пĕлместпĕр. Хăшĕ аллипе кĕреçе тытнă та, улăмсене тĕрткелесе çӳрет, хăшĕ сенĕк илнĕ те, тырă хырма тытăнса тăрат. Пирĕнпе пĕрле тырă.çапакан кӳршĕ лашине утланнă та, пирĕн тавра сиккипе кустарса çӳрет: тĕнҫе пĕтет! тĕнҫе пĕтет! ҫĕлĕмĕм ăçта-ши? тет хăй. Тăвăл ҫарăнсан, хамăртан хамăр кулатпăр. Аптăранă кăвакал кутăн ҫăмнă тет: çавăн пек пулҫĕ.

Кăлăхах тавлашакансем. Икĕ çын урамра пĕр кĕнеке тупнă тет. Иккĕш те илесшĕн тет ку кĕнекене. Пĕри калат тет: епĕ илем! тепĕри те: епĕ илем! тесе калат тет. Çапла тек тавлашса тăраççĕ тет урам варринҫе. Кĕсем патĕнҫен тепĕр çын иртсе пырат тет. Мĕн çинҫен тавлашатăр есир капла? тесе ыйтрĕ тет.—Акă, кĕнеке тупрăмăр та, иксĕмĕр те илесшĕн, тесе каларĕç тет кĕсем. Вула пĕлетĕр-и вара хăвăр? тесе ыйтрĕ тет лешĕ.—Вулама пĕлессе пĕлместпĕр те, терĕç тет тупакансем.—Апла пулсассăн кĕнекепеле мĕн тăватăр есир? вула пĕлекене парăр пĕрех-хут. Есир капла икĕ кукша турашăн тавлашнă пек тавлашатăр, тесе хăварҫĕ тет вара лешĕ.

Йăлăнтарни. Пирĕн атте пасара каймассерен

пирĕн валли кулаҫă илсе тавăранат-ҫĕ. Пĕрре ҫапла пасартан тавăрансассăн, атте пурсăмăра та пĕрер татăк кулаҫă валеҫсе паҫĕ. Мана ыттисенҫен сахал панă пек туйăнҫĕ. Епĕ кулаҫҫа илмесĕр, йăлăнтарса, пĕр кĕтесе кайса лартăм.

Атте ман йенелле ҫавăрăнса пăхрĕ те: мĕншĕн илместĕн тата кулаҫҫăна? терĕ. Епĕ пĕр ҫĕнмесĕр ларатăп. Атте мана панă кулаҫă татăкне илҫĕ те, йăмăксене валлеҫсе паҫĕ: мейĕр, ҫийĕр Иван татăкне, вăл кĕтесре йăлăнтарса лартăр-ха! терĕ. Йăмăксем манăн татăка ҫисе те йаҫĕҫ. Кайран ыйтас-ҫĕ,— кулаҫă ҫук. Ҫын аллинҫи кукăль пысăккăн курăнат тесе, ахаль каламан ҫав ваттисем.

Сармантей. Сармантейĕн сарă ҫăххи сарă ҫăмарта тунă тет, ăна шăши пынă тет те хўрипе ҫапса ҫĕмĕрнĕ тет. Сармантей те йĕрет тет, сара ҫăххи те какалат тет. Хапхи калат: манăн та уҫăлса хупăнас, тет. Анат тет пĕр вăкăр шыва куллен кун. —Хапха, есĕ мĕншĕн уҫăлса хупăнатăн? тесе ыйтат тет. Уҫăлса хупăнмасăр, тесе калат тет: Сармантейĕн сара ҫăххи сарă ҫăмарта тунă, ăна шăши пынă та, хўрипе ҫапса ҫĕмĕрнĕ. Сармантей те йĕрет, сарă ҫăххи те какалат! тет. Вăкăр калат: еппин манăн та мĕкĕрсе анас пулĕ, тет. Мĕкĕрсе анат тет шыв хĕррине. Шыв калат: мĕншĕн, вăкăр, мĕкĕретĕн? тет.—Мĕкĕрмесĕр, тет: Сармантейĕн сарă ҫăххи сарă ҫăмарта тунă тет; ăна шăши пынă та, хўрипе ҫапса ҫĕмĕрнĕ тет; Сармантей те йĕрет тет, сарă ҫăххи те какалат тет, хапхи те уҫăлса хупăнат тет. Шыв калат: манăн та хумханас еппин, тет. Пĕр ҫĕнĕ-ҫын шыв ăсма анат.—Шыв, есĕ мĕншĕн хумханатăн? тет.—Хумханмасăр, тет: Сармантейĕн сарă ҫăххи сарă ҫăмарта тунă тет; ăна шăши пынă та, хўрипе ҫапса ҫĕмĕрнĕ тет: Сармантей те йĕрет тет, сарă ҫăххи те какалат тет, хапхи те уҫăлса

хупăнат҆ тет, вăкăрĕ те мĕкĕрет тет. Çĕнĕ-çын калат҆: манăн та пĕр витрене çапса çĕмĕрес, тет. Çапса çĕмĕрет витрине. Тавăрăнат҆ киле. Хуӈамăшĕ ҭуста çăрат҆ тет. Кин, мĕшĕн хăрах витрепе анҭах ăсса килтĕн? тет.—Хăрах витрепе анҭах пулмасăр, тет: Сармантейĕн сарă ҭăххи сарă çăмарта тунă тет; ăна шăши пынă та, хӳрипе çапса çĕмĕрнĕ тет; Сармантей те йĕрет тет, сарă ҭăхxи те какалат҆ тет, хапхи те уçăлса хупăнат҆ тет, вăкăрĕ те мĕкĕрет тет, шыв та хумханат҆ тет. Хуӈамăшĕ калат҆: манăн та ҭустана кăларса ыватас еппин, тет. Кăларса ыватат҆ тет ҭустине. Ывăлĕ кайнă вăрмана. Тавăрăнат҆ вăрмантан. Ывăлĕ калат҆: мĕшĕн йашка пĕçермерĕр? тет. Амăшĕ калат҆: Сармантейĕн сарă ҭăхxи сарă çăмарта тунă; ăна шăши пынă та, хӳрипе çапса çĕмĕрнĕ; Сармантей те йĕрет, сарă ҭăхxи те какалат҆, хапхи те уçăлса хупăнат҆, вăкăрĕ те мĕкĕрсе анат҆, шыв та хумханат҆, çĕнĕ-çын та хăрах витрине çапса çĕмĕрнĕ, тет. Ывăлĕ калат҆: манăн та хăрах атта кăларса ыватас, тет. Вăл та кăларса ыватрĕ тет. Пĕтрĕ.

РУССКІЙ ОТДѢЛЪ.

РУССКАЯ АЗБУКА.

Аа, Бб, Вв, Гг, Дд, Ее, Жж, Зз, Ии, Іі, Кк, Лл, Мм, Нн, Оо, Пп, Рр, Сс, Тт, Уу, Фф, Хх, Цц, Чч, Шш, Щщ, Ъъ, Ыы, Ьь, Ѣѣ, Ээ, Юю, Яя, Ѳѳ, Йй.

---

1) а, и, ы, у, в, л, м, н, р, й.
2) і, е, о, я, ю, ъ, ь, ѣ, э.
3) п, б; т, д; к, г, х; ш, ж; с, з.
4) ц, ч, щ, ф, е.
5) ё.

1) а, и, ы, у, в, л, м, н, р, й.

Анна, Алла, *И*нна, Ир*и*на, Вар*у*ла, В*и*ла, Вав*и*ла, Варн*а*ва, Варв*а*ра, Л*а*вра, М*и*на, Мар*и*на, Н*и*на, Р*и*ма, Рай, Май, Выр*ы*, Выл*а*.

2) і, е, о, я, ю, ъ, ь, ѣ, э.

і. (=*и*). І*у*лій, *А*рій, *У*рій, Ил*а*рій.

е. (=*йе*). *Е*ва, *Е*вва, Ел*е*на, Евм*е*ній, Ирин*е*й, Вал*е*рій.

о. *О*мврій, Н*о*й, І*о*на, Ермол*а*й, Ал*о*ній, Н*о*нна.

я. (=*йа*). Ил*і*я, І*у*нія, І*у*лія, Мар*і*я, Мел*а*нія, Вал*е*рія, Ил*а*рія, Ан*а*нія, Евл*а*лія, Іулі*а*нія.

ю. (=*йу*). *Ю*лій, Юлія.

ъ. Нилъ, Лавръ, Мавръ, На*у*мъ, Рув*и*мъ, Ману*и*лъ, Ав*и*въ, Авра*а*мъ, Арі*а*нъ, Іулі*а*нъ, Илі*а*нъ, Виві*а*нъ, Марі*а*нъ, Урі*и*лъ, Евв*у*лъ, Ел*и*мъ, Веніам*и*нъ, Валері*а*нъ, Оръ, Мир*о*нъ, Ром*а*нъ, Віан*о*ръ, Іер*о*нъ, Іо*а*ннъ, Іерон*и*мъ, Аар*о*нъ.

ь. *А*вель, Янв*а*рь, І*ю*нь, І*ю*ль.

ѣ. (=*йе*). В*ѣ*ра, В*ѣ*на, Апр*ѣ*ль.

э. (=*е*). Эм*и*лія, Эрив*а*нь, Эоль, Эн*е*й.

3) п, б; т, д; к, г, х; ш, ж; с, з.

п, б. Па, пе, пи, по, пу, пы, пѣ, пя; ба, бе, би, бо, бу, бы, бѣ, бя; па, ба, пе. бе, пи, би, по, бо, пу, бу, пы, бы, пѣ, бѣ, пя, бя; папа, папе, папи, папо, папу, папы, попа, попи, попу, попы, пупа, пупы; баба, бабу, бабы, боба, бобу, бобы, бубе; поба, поба, побе, поби, побу, побы.

т, д. Та, те, ти, то, ту, ты, тѣ, тя; тата, титу, тита; да, де, ди, до, ду, дѣ, дя; дѣда, дѣду, дѣды, додо, доду, дуда, дуди, дядя, дядѣ, дядю; та, да, те, де, ти, ди, то, до, ту, ду, ты, ды, тѣ, дѣ, тя, дя; туда, туды, тудѣ, дата, дате, дати, дату, даты, дета, дита, диту, диты, дитя, дѣти, дяте.

п, б, т, д. Пита, пито, питу, питы, пота, поте, пото, поту, пута, пути, путы, пыта, пыту, пята, пяти,

тепе, типа, типу, топа, топо, тупа, тупу, тяпа; бѣда, бѣдѣ, бѣду, бѣды, бола, буда, буде, буди, буду, даба, дабы, добы, доба, добу, доби, дуба, дубу, дубы, дыбу, дыбы; пада, паде, пади, паду, педа, пода, поди, подо, поду, поды, пуда, пуды, пяди; допа, допе, допу, допы, допи, допя, дупа, дупе: бата, бате, бати, бато, бату, баты, батю, батя, бита, бите, биту, биты, бота, боту, боты, буту, буты, буде, быти, быту, таба, табу, тебѣ, тыбы.

к, г, х. Ка, ке, ки, ко, ку, кѣ, кака, каки, како, каку, куку; га, ге, ги, го, гу, гѣ, гага, гаги, гаго, гагу, гига, гиге, гигу, гуга, гугу, гика, гака, гаку, гука, гоки, гику, гике; ха, хе, хи, хо, ху, хѣ; киха, коха, куху, хака, хека, хика, хока, хука, хуку, кага, гаха хаха.

п, б; т, д; к, г, х. Паки, пика, пики, пику, поко, пока, поку, капа, капе, капи, кипа, кипы, копа, копу, копо, купа, купи; така, таки, таку, тика, токо, току, туки, кате, кати, каты, кату, кита, киту, киты, кота, коту, коты, кута, куты; бака, бакѣ, баки, буку, бека, беки, бекѣ, беку, бика, бока, боки, боку, бука, буку, быка, быки, быку, бяка, бяку, кабы, кубу, кубы; дика, дики, дику, дока, доку, дыка, дыки, кида, киды, куда; дага, дога, догу, дуга, дуги, дугу, дугѣ; гада, гаду, гады, года, году, годы, гуда, гуду, гуды; баго, бѣги, бѣгу, бога, бого; гиба, гибе, гоба, гобу, губа, губи, губу, губы; пѣга, пѣгу, пига, пога, погу, пуга, пуги, гапа, гапи, гапу, гипа, гопа, гипу, гопы; тага, тига, тога, тогу, туга, туги, тягу, тяга, гати, гату, гаты, гета, гиты, гота, готе, готи, гото, готя, гута, гуты, гуто; паха, поха, похе, похи, похо, поху, пуха, пуху, пыха, пухи; баха, бахи, баху, беху, буха, буху, бухи, туха, тухи, тихо, тиху, тиха, тихи, хата, хату, хаты, хатѣ, хити, хота, хотѣ, хотя; духа, духи, духу, дыха, дыху, хода, ходи, ходу, ходы, худа, худу, худы.

ш, ж; п, б; т, д; к, г, х. Ша, ше, ши, шо, шу, шѣ; шаша, шиша, шише, шашу, шашо, шашѣ; жа, же, жи, жо, жу, жѣ; жижа, жижу, жиже; паша, паши, пашу, пиши, пишу, поша, поши, пошу, шипа, шипи, шипу, шипы, шиба, шиби, шибу, шуба, шубы, шубѣ; таша, ташу, тешу, теши, тише, тиши, туша, туши, шата, шатў, шаты, шута, шуту; даша, даши, дашу, душа, душу, души, дыша, дыши, дышу; каша, каши, кашу, кашѣ, коша, коше, кушу, шакт, шаки, шаку, шика, шику; гаша, гаше, гашу, гиша, гоша, гошу, гуша, гуши, шага, шаги, шагу, шига, шуга; шаха, шиха, шуху; пажа, пожа, пожи, пожу, пужа, пыжи, пыжу; бѣжа, бѣжи, бижа́, божа, боже, божи, божу, бужу, жаба, жабу, жабѣ; тажа, тажу, тоже, тужа, тужу, тужи, тяжи, жато, жату, жаты, жито, жите, жити, жита, житу; даже, дажу, дежа, дужи, дожи, жада, жида, жиду, жиды; кажи, кажу, каже, кожа, кожи, кожу; жака, жаки, жука, жуку, жуки, гажу, гожа, гожу, гужа, гужи, гужу, гуже, гижа; хижи, хожа, хоже, хожи, хуже, жиха, жихи, жиху, жуха, жуху.

с, з; п, б; т, д; к, г, х; ш, ж. Са, се, си, со, су, сы, сѣ, сю, ся, соса, соси, сосу, сосы; за, зе, зи, зо, зу, зы, зѣ, зю, зя, заза, зазѣ, зази, зазю, зазя; саза, сиза, сизу, сизы, заса, засе, засо, засу, засы; паси, пасу, писа, писы, поса, посе, поси, посу, посы, сипа, сипу, сыпа, сыпи, супа, супу, супы; баса, басу, басы, бѣсу, бѣсы, боса, босо, босу, буса, бусы, себѣ, сиба, соба, собе, соби, собо, собу, собы, сяба; теса, тесу, тесе, тесы, сати, сота, соту, соты, сыта, сыты, сыту, сята, сада, сади, садо, саду, сады, садя, сода, соду, суди, суду, суды; коса, косу, киса, кису, коси, косѣ, косы, куса, кусы, кусо, куси, сака, саки, саку, сока, соки, соку, суку; каза, казу, казы, коза, козу, кози, козѣ, заза, заки, зако, заку, зыка, зыку; гасе, гасы, гаси,

гасу, госу, гуси, гусы, гусѣ, гусю; газе, газу, газы, гуза, гузу, зага, загѣ, заге, заги, заго, загу, зига, зигу; соха, сохи, сохѣ, суха, сухе, сухо, сыха; сажа, сажѣ, сажи, сажу, сижу, сожа, сужу; паза, пазу, пазы, поза, пози, позу, позы, позя, пуза, запа, запе, запи, запо, запу, запы; заба, заби, забе, забо, забу, зоба, зобу, зобы, зуба, зубе, зубы, зыба, зыби, зяби, зяба; таза, тазу, тазы, туза, тузѣ; зата, зате, зати, зату, заты, затю, затя, зята, зятю, зятя; доза, дозу, дозѣ, дозя, зада, заде, зади, задо, заду, зады, зида, зуда, зеди, зуде; заха, захи, заху, захо, хозя; зaша, заше, заши, зашу, зиша; зажа, зажи, зажу, зажо, жазы.

Пра, пре, при, про, пру, пры, прѣ, пря, прю; кра, кре, кри, кре, кру, кры, крѣ, кря, крю; тра, тре, три, тро, тру, тры, трѣ, тря, трю; шра, шре, шри, шро, шру, шры, шрѣ, шря; сра, сре, сри, сро, сру, сры, срѣ, сря, срю; хра, хре, хри, хро, хру, хры, хрѣ, хря, хрю.

Бра, бре, бри, бро, бру, бры, брѣ, бря, брю; гра, гре, гри, гро, гру, гры, грѣ, гря; дра, дре, дри, дро, дру, дры, дрѣ, дря, дрю; жра, жре, жри, жро, жру, жры, жрѣ, жря, жрю; зра, зре, зро, зру, зры, зрѣ, зря, зрю.

Тла, тли, тле, тло, тлу, тлы, тля, тлю, тлѣ; дла, дле, дли, дло, длу, длы, для, длю, длѣ.

Впа, впе, впи, впо, впу, впы, впя, впю, впѣ; вса, все, вси, всо, всу, всы, вся, всю, всѣ; вта, вте, вти, вто, вту, вты, втя, втю, втѣ; вша, вше, вши, вшо, вшу.

4) ц, ч, щ, ф, ѳ.

Ца, це, ци, цо, цу, цы; ац, ец, оц, уц; цка, цку, цки; ча, че, чи, чо, чу; чра, чре, чри, чро, чру, чка, чки, чке, чко, чку; чла, чле, чли. члу; чта, чту, чти, чте; вча, вче, вчи, вчо, вчу; ща, ще, щи, щу; тащи, тащу, теща, тещи, тоща, тощу; фа, фе, фи, фо, фу, фы, фѣ,

фя, фю; ѳа, ѳе, ѳи, ѳо, ѳу; фра, фре, фри, фро, фру, фры, фрѣ, фря, фрю; ѳра, ѳри.

5) ё (=*йо*).

Вё, лё, мё, нё, рё; пё, бё, тё, дё, сё, зё, фё, ѳё. Ёжъ, ёршъ, ёлка, моё, твоё, своё, вёсла, лёдъ, мёдъ, гнётъ, рёвъ, пёсъ, тёсъ, дёготь, дёргать. Ѳёкла, овёсъ, орёлъ, осёлъ, дёрнъ, хорёкъ, конёкъ. Пётръ, Семёнъ, извёстка, бичёвка, верёвка, берёзка, мёрзлый, лёгкій, тёртый, лепёшка, перепёлка, ребёнокъ, телёнокъ, небо, нёбо.

Стра, стре, стрѣ, стро, стру, вста, всту, вслу, взды, вздо, вско, вскру, встре, встря, взгро, вздра, вздро.

Страд*а*ть, страд*а*, страхъ, стрек*о*з*а*, стрѣльб*а*, стремгл*а*въ, строг*а*ть, стр*у*жка, вст*а*вить, вступ*и*ть, вслухъ, всл*у*шаться, вздым*а*ть, вздых*а*ть, вздорож*а*ть, вздохн*у*ть, вскоч*и*ть, всколеб*а*ться, вскоп*а*ть, вскорм*и*ть, вскр*у*ж*и*ться, встрев*о*жить, взгроможд*е*ніе, взгромозд*и*ть, вздрагиваніе, вздр*о*гнуть.

Ай, ей, ій, ой, уй, ый, юй, яй.

Б*о*жій, в*ѣ*чный, всеблаг*і*й, всев*ѣ*дующій, всепр*а*ведный, всемог*у*щій, вездѣс*у*щій, неизмѣн*я*емый, вседов*о*льный, всеблаж*е*нный, щедрый, м*и*лостивый, долготерпѣл*и*вый, с*и*льный, свят*ы*й. Встав*а*й, взир*а*й, взим*а*й; бей, пей, дорог*о*й, здр*а*вствуй, клюй, исполн*я*й.

Воззв*а*лъ, п*а*даль, ком*а*ръ, букварь, дик*а*рь, отк*а*зъ, прик*а*зъ, мазь, вдремн*у*лъ, куль, покл*о*нъ, п*о*сконь, стонъ, Тамб*о*въ, морк*о*вь, свекр*о*вь.

Сѣ, съѣ, вѣ, въѣ, обя, объя, обѣ, объѣ, сю, съю, изя, изъя, подѣ, подъѣ, вя, вья, рѣ, рьѣ, си, съи, тю, тью, те, тье, мя, мья, дя, дья, вю, вью; съѣздъ, съ*ѣ*хать, въ*ѣ*хать, объяв*и*ть, объ*ѣ*здъ, сьют*и*ть, изъянъ, подъ*ѣ*здъ, подъемъ, объемъ, въявь, вьюнъ, вь*ю*шка, вьюг*а*, бѣлье, ружье, копье, скамья, бадь*я*, брать*я*, л*и*стья, *у*льи, воробь*и*.

Вѣкъ, вѣн*о*къ; въѣд*а*ться, въѣзж*а*ть; въ кн*и*гу,

въ училище, въ классъ, въ улей, въ амбаръ; въ банѣ, въ дорогѣ, въ взбѣ, въ изгнаніи, въ стопѣ, въ крѣпости, въ страхѣ, въ стычкѣ.

Вз, воз, взо, вы, низ, низо, на, пере, пра, пре, раз, разо, роз, су.

Взволновать, взрыть, взвыть, возвеселить, возмужать, возблагодарить. Взорвать, взойти, взобраться. Выбраться, выдернуть, выздоровѣть, выгладить, выбѣлить. Низложить, низводить, низвергнуть, низойти. Перевозить, переводить, передавить, переговорить, переспорить, перевѣдаться, переночевать. Превозносить, преградить, превышать, превратить. Раздѣлить, разгромить, развеселить. Разогрѣть, разодрать. Розговѣнье. Суглинокъ, сугробъ, сугробикъ, сумракъ, суставъ. Суглинистый, сугробистый, сумрачный. Пасѣка, пасынокъ, падчерица. Прадѣдъ, прабабушка, правнукъ, праправнукъ.

Баба, папа, бабочка, папочка, трубы, трупы, бары, пары, бобы, попы, бухъ, пухъ, балка, палка, бѣлъ, пѣлъ, блоха, плоха, обора, опора, бить, пить, люблю, луплю, бочка, почка, выбить, выпить, выбросить, выпросить, побрать, попрать, заборъ, запоръ, столбы, столпы, пороги, пороки, густъ, кустъ, гость, кость, грива, крива, голосъ, колосъ, груба, крупа, гладь, кладь, сгинуть, скинуть, нога, сноха, голодъ, холодъ, гогочетъ, хохочетъ, дуги, духи, слуги, слухи. гвоздь, хвостъ, дачка, тачка, пойди, пойти, дядя, тятя, плоды, плоты, Доля, Толя, домъ, томъ, дымъ, тынъ, дочка, точка, дуло, Тула, доска, тоска, дверь. Тверь, дѣло. тѣло, задъ, садъ, зубъ, супъ, зало, сало, полозья, колосья, коза, коса, заборъ, соборъ, зѣвъ, сѣвъ, жаръ, шаръ, жестокъ, шестокъ, жаль, шаль, жарить, шарить, жить, шить, жалость, шалость, жило, шило, сажа, Саша, тужить, тушить, жесть, шесть, жутко, шутка, годъ, ходъ, глазъ, классъ, день, тѣнь, дворецъ, Творецъ.

Пылъ, пыль, голъ, голь, гладъ, гладь, битъ, бить, сталъ, сталь, далъ, даль, долъ, вдоль, тронъ, тронь, гнилъ, гниль, жаръ, жарь, шестъ, шесть, цѣлъ, цѣль, паръ, парь, снятъ, снять, вонъ, вонь, ѣлъ, ель, цѣпъ, цѣпь, плотъ, плоть, лѣзъ, лѣзь, мѣлъ, мелъ, мель, кладъ, кладь, братъ, брать, съ глазъ, сглазь, *у*ренъ, д*у*рень, трусъ, трусь, *у*голь, *у*голъ, щег*о*лъ, щ*е*голь, вѣсъ, весь, вих*о*ръ, в*и*хорь, кровъ, кровь, скарбъ, скорбь, шаръ, шарь, русъ, Русь.

Муха мала.
Пила тупа.
Сума худа.
Мухи малы.
Пилы тупы.
Руби дубы.
Руби липу.

Ноги босы.
Дуги туги.
Руки голы.
Гуси наши.
Куры рябы.
Суши шубу.
Буди Ваню.

Люди рады.
Щуки рыбы.
Дядя дома.
Маша дома.
Сади сады.
Тащи сани.
Купи дыню.

Мука была сыра.
Дуга была туга.
Катя была мила.
Катя шила шубу.
Таня жила дома.
Маша била Васю.
Баба мыла руки.
Мыши пили воду.
Люди пили вино.
Паша мыла щеки.
Машѣ дали каши.
Рыбы было мало.
Дунѣ дали маку.
Маша была рада маку.
Няня была рада сыну.
Теща была рада зятю.
Дядѣ надо было луку.
Тетѣ надо было муки.

Упа—рѣка.
Руби эти ели.
Маша ѣла уху.
И я хочу ухи.
Иди сюда, Оля.
Мама дала ухи.
Оля ѣла уху.
Купи Васѣ юлу.
Ему надо юлу.
Купи дядѣ чаю.
Ему надо чаю.
Я даю Васѣ эту юлу,
а Машѣ дала ту юлу.
Эта юла наша, а та юла
ваша.
Сѣни новы. Сѣно сыро.
Щели малы. Рѣпы нѣту.
Дѣти сѣли на сѣно.
